

عوامل اخلاقی موثر بر تحکیم روابط زوجین

خدیجه شریفیات^۱

چکیده

خانواده یکی از ارکان مهم در جامعه می باشد که عوامل زیادی باعث می شود تا یک خانواده از نظر اخلاقی به کمال برسد یا این که از نظر اخلاق به سوی تباهی پیش برود مقاله حاضر با موضوع عوامل اخلاقی موثر بر تحکیم روابط زوجین با هدف بیان برخی از عوامل اخلاقی خانواده درصدد رسیدن به یک خانواده مستحکم می باشد که پس از اهمیت اخلاق در خانواده به دو بخش بیان عوامل گفتاری مانند تشکر و قدر دانی و پرهیز از ناسزاگویی و ابراز محبت در روابط زوجین و همچنین عوامل رفتاری آنها مانند پرداخته شده توجه به نیاز روحی همسر، همیاری و همکاری در خانواده و پرهیز از آزار به همسر نگاشته شده که می توان به این نتیجه رسید که توجه به رفتار و گفتار در بین زوجین باعث می شود که خانواده به سوی یک خانواده کامل رفته با عث استحکام شود؛ مقاله حاضر به روش کتابخانه ای و توصیفی از برخی از آیات و روایات نگاشته شده است.

کلید واژه: اخلاق، تحکیم، روابط، زوجین، عوامل اخلاقی، خانواده

^۱ دانش آموخته سطح دو مدرسه

مقدمه

خداوند متعال در قرآن کریم اهمیت ویژه‌ای به نهاد خانواده دارند و همواره بزرگان اسلام توصیه به تشکیل خانواده می‌دهند اسلام برای تحکیم این بنیان عواملی مانند عوامل اخلاقی عاطفی جنسی و... که موثر بر تحکیم روابط خانوادگی از را بر می‌شمارد.

اما زوجین در جامعه کنونی از توصیه‌های اسلام و عدم توجه به آن به ویژه به عوامل اخلاقی با مشکلاتی مانند بی‌اخلاقی و بی‌احترامی زوجین نسبت به یکدیگر گرفتار شده‌اند که این امر موجب بروز اختلاف بین زوجین می‌شود و بنیان خانواده‌ها متزلزل و گاهی به طلاق می‌کشاند.

پی بردن به عوامل استحکام روابط زوج باعث می‌شود که خود آگاهی او نسبت به این امور را داشته باشد اگر به این عوامل درزندگانی مشترک توجه شود موجب آرامش و نشاط در خانواده می‌شود.

با بررسی‌هایی که در این زمینه انجام شده کتب و مقالات فراوانی در باب موضوع حاضر نگاشته شده‌اند که برخی از مهمترین آنها عبارتند:

۱. کتاب تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث نوشته محمد محمدی ری شهری که در این کتاب به تحکیم خانواده از جهات مختلف از منظر آیات و روایات پرداخته شده است.

۲. کتاب خانواده موفق نوشته زهرا رحیمی یگانه که در این کتاب به راهکارهای دستیابی به یک خانواده متعادل می‌پردازد

۳. مقاله عوامل استحکام خانواده در فرهنگ نوشته حیدر علوی نژاد منتشر شده در پژوهش‌های قرآنی ۱۳۸۶ ویژه نامه قرآن و خانواده که در این مقاله نویسنده به عوامل استحکام خانواده در بعد عاطفی پرداخته است.

۴. مقاله عوامل تحکیم بنیان خانواده از دیدگاه اسلام نوشته زهرا بهرامی و اسماعیل کنگره که در این مقاله به مقدمات تشکیل خانواده و عوامل اقتصادی و فرهنگی موثر در خانواده پرداخت است در پژوهش‌های یادشده نویسندگان به تحکیم خانواده در بعد اقتصاد فرهنگ و عاطفی پرداخته‌اند و همچنین به مقوله‌ی خانواده که مشتمل بر تربیت فرزندان است پرداخته‌اند اما مقاله حاضر تنها به بعد اخلاق موثر بر روابط زوجین پرداخته است.

۱: مفهوم شناسی

۱_۱: اخلاق

اخلاق در لغت «جمع خُلُق» هنجارهای مورد قبول جامعه که نشان‌دهنده درستی یا نادرستی رفتار اشخاص است. خلق و خو، رفتار نیز گفته می‌شود.^۱

اخلاق صفات نفسانی راسخ و پایدار که موجب می‌شوند افعالی متناسب با آن صفات به سهولت و بدون نیاز به تامل از آدمی صادر می‌شود.^۲ همچنین اخلاق «جمع خُلُق» و در لغت به معنای خوی هاست.^۳

اخلاق» در اصل، واژه‌ای عربی است که مفرد آن «خُلُق» و «خُلُق» می‌باشد. در لغت به معنای «سرشت و سبب» به کار رفته است؛ اعم از اینکه سبب و سرشتی نیکو و پسندیده باشد مانند جوان‌مردی و دلیری، یا زشت و ناپسند باشد مثل فرومایگی و بزدلی است.^۴

اخلاق در اصطلاح به صفات درونی انسان گفته می‌شود که در او به صورت عادت در آمده است به گونه‌ای که عمل مربوط به آن صفت در جایی که موقعیت آن پیش می‌آید بدون درنگ از شخص سر بزند. و علم اخلاق، که اغلب با حذف کلمه علم از ابتدای آن به طور مطلق بکار می‌رود، علمی است که با شناساندن صفات نیک و بد و اعمال درست و نادرست اخلاقی، انسان‌ها را به کسب صفات نیک و انجام اعمال درست توصیه می‌کند و راه کارهای عملی این مهم را بیان می‌کند.^۵

۱_۲: تحکیم

در لغت به معنای کسی را حاکم یا داور کردن. در فارسی به معنای استوار کردن.^۶ «تحکیم» و «حکمیت» از ریشه «حکم» به معنای داوری کردن است. «حَکَم»، «حَکِم» و «حاکِم» از صفات خداوند بوده و از نظر معنا نزدیک به هم می‌باشند و همگی معنای «داور» را می‌دهند. «حکومت»

^۱ عمید، فرهنگ فارسی عمید، واژه اخلاق

^۲ مسکویه، تهذیب اخلاق و تطهیر الاعراق، ص ۵۱.

^۳ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۵، ص ۱۵۲۵.

^۴ مصباح یزدی، فلسفه اخلاق، ص ۱۹

^۵ همان، ص ۲۲.

^۶ معین، فرهنگ فارسی معین، ذیل واژه تحکیم

در اصل به معنای جلوگیری از ستم می‌باشد و به همین جهت عرب به افسار حیوان «حکمت» می‌گوید؛ زیرا با آن جلوی حیوان را می‌گیرند و او را به مسیر درست راهنمایی می‌کنند.^۱

۱_ خانواده

خانواده گروهی است متشکل از افرادی که از طریق پیوند زناشویی، همخونی، و یا پذیرش (به عنوان فرزند) با یکدیگر به عنوان شوهر، زن، مادر، پدر، برادر و خواهر در ارتباط متقابلند و فرهنگ مشترکی پدید آورده و در واحد خاصی زندگی می‌کنند.^۲

خانواده از عمومی‌ترین سازمان‌های اجتماعی است که بر اساس ازدواج بین یک مرد و یک زن شکل می‌گیرد. در آن، مناسبات خونی یا اسناد یافته به چشم می‌خورد. معمولاً دارای نوعی اشتراک مکانی است و کارکردهای گوناگون شخصی، جسمانی، اقتصادی و تربیتی را بر عهده دارد.^۳

خانواده گروهی است که به دلیل قرابت و یا زوجیت، همبستگی حقوقی و اجتماعی یافته و تحت رهبری و ریاست مقامی واحد قرار گرفته است.^۴

۲: اهمیت اخلاق در روابط زوجین

یکی از سنت‌های نیکوی بشری، که از دیرباز میان انسان‌ها متداول است، تشکیل خانواده توسط زن و مرد است. شاید هیچ پدیده‌ای به اندازه این سنت حیات بخش، مورد توجه بشر نبوده؛ زیرا هم محتوای آن به طور کامل، با فطرت انسان هماهنگ است و هم موجب رشد و تربیت صحیح قوای طبیعی انسان و غرایز و تأمین نیازهای اصیل اوست. ادیان الهی همواره به مردم سفارش کرده اند این نیازها را از راه طبیعی و مشروع برطرف سازند و از افراط و تفریط بپرهیزند.^۵

^۱ ابن منظور، *لسان العرب*، ج ۱۲، ص ۱۴۰ - ۱۴۱.

^۲ ساروخانی، *مقدمه‌ای بر جامعه شناسی خانواده*، ص ۱۳۵.

^۳ سالاری‌فر، *خانواده در نگرش اسلام و روان‌شناسی*، ص ۱۳.

^۴ طاهری، *سیری در مسائل خانوادگی*، ص ۱۴.

^۵ فاخری، *اخلاق خانواده*، ص ۱۵.

خانواده از نگاه جامعه شناسان، نخستین و مهم ترین «نهاد» اجتماعی دانسته می شود. به همین دلیل چگونگی ارتباطات و روابط اعضای خانواده با یکدیگر در حقیقت پایه های شخصیتی و الگوهای رفتاری انسان را شکل می دهد.^۱

نهاد خانواده، از منظر اسلام، دارای جایگاه و قداست ویژه ای است که قابل مقایسه با هیچ نهاد دیگری نیست. در حدیثی از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله آمده است که می فرماید: «مَا بُنِيَ بِنَاءٌ فِي الْإِسْلَامِ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنَ التَّزْوِيجِ؛ در اسلام، بنیادی نهاده نشده است که در نزد خدا، از ازدواج، محبوب تر باشد».^۲

خانواده مهم ترین جایی است که در آن باورها و اعتقادات دینی، ارزش های اخلاقی و هنجارهای اجتماعی از نسلی به نسلی منتقل می شود. از طریق خانواده است که نسل بعدی با دنیای بیرونی آشنا می شوند، چگونگی معاشرت و روابط اجتماعی با دیگران را می آموزند و راه و رسم زندگی، اخلاق و آداب و رسوم اجتماعی را فرا می گیرند.^۳

اخلاق در نهاد خانواده آنچنان از اهمیت بالا برخوردار است که محیط سالم یا ناسالم خانواده تأثیر بسیار عمیقی در پرورش فضائل اخلاقی، یا رشد رذائل دارد؛ به گونه ای که باید سنگ زیربنای اخلاق انسان در آنجا نهاده شود.^۴

از دیدگاه قرآنی، حیات و کمال انسان، در محیط خانواده سامان می یابد و انسان به تنهایی نمی تواند از ظرفیت های وجودی خود بهره برداری کند. نکته جالب توجه این است که این ظرفیت ها بیش از آنکه مادی و غریزی باشند، روحی اند. شاهد این مطلب آن است که در قرآن، مهم ترین فلسفه ای که برای ازدواج بیان شده، آرامش یابی است و هرچند موارد دیگری مانند تداوم نسل نیز از آثار ازدواج شمرده شده، یگانه موردی که با «لام تعلیل» آمده، عبارت «لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا» است.^۵

^۱ شریفی، همیشه بهار (درس آداب و سبک زندگی اسلامی)، ص: ۲۳۳

^۲ ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه: ج ۳ ص ۳۸۳ ح ۴۳۴۳.

^۳ شریفی، همیشه بهار (درس آداب و سبک زندگی اسلامی)، ص: ۲۳۳

^۴ مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۱، ص ۱۶۴.

^۵ سوره روم، آیه ۲۱

^۶ مکارم شیرازی، یکصد و هشتاد پرسش و پاسخ؛ ص ۶۴۵.

صلی الله علیه و آله، این گونه قضاوت کرد که کارهای داخل خانه را فاطمه انجام دهد، و کارهای بیرون از خانه را علی. فاطمه علیها السلام فرمود: «از این که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله مرا از برعهده گرفتن مسئولیت‌های مردان، معاف ساخت، فقط خدا می‌داند که چه قدر خوش حال شدم».

زندگی سعادتمندانه خانوادگی فقط در سایه همدلی و توجه به مسائل یکدیگر و سعی در رفع مشکلات همسر میسر است. توجه به این نکته ضرورت تحصیل رضایت همسر را برای همکاری صمیمانه او آشکار می‌کند.^۲

^۱ مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۸۱

^۲ رضا نژاد، فاخری، اخلاق خانواده، ص ۱۱۰

نتیجه

مقاله حاضر با موضوع عوامل اخلاقی موثر تحکیم روابط زوجین بر نگاشته شده است که بر بخش های مختلفی از جمله مفهوم شناسی اخلاق، تحکیم، خانواده، اهمیت اخلاق در روابط زوجین، عوامل گفتاری در روابط از جمله تشکر و قدر دانی، پرهیز از ناسزاگویی و ابراز محبت و عوامل رفتاری مانند توجه نیازهای روحی همسر، همیاری در خانواده، پرهیز از آزار به همسر و همکاری در خانواده نگاشته شده است.

خانواده یکی از ارکان مهم جامعه است از این رو توجه به تحکیم خانواده در تعالیم اسلامی از جمله قرآن و روایات تاکید شده است. با توجه به مقاله حاضر می توان به این نتیجه رسید که اگر در خانواده زوجین به یکدیگر ابراز محبت کنند از همواره در هر کاری از یک دیگر تشکر و قدر دانی کنند خانواده ای شاد و آرام خواهند داشت از طرفی همسر نباید به الفاظ بد یک دیگر را صدا زده و به یکدیگر ناسزا گویند. لازم است زوجین در خانواده به نیازهای یک دیگر توجه کنند تا بتوانند خانواده ای صمیمی داشته باشند و در مشکلات همیار یکدیگر بوده و با هم همکاری کنند در این صورت می توانند خانواده ای سالم داشته باشند و خانواده را به کمال برسانند.

منابع

قرآن کریم

- (۱) آمدی، عبد الواحد، *نحرر الحکم و درر الکلم*، قم، دارالکتب الاسلامی، بی تا
- (۲) ابن بابویه، محمد بن علی، *من لا یحضره الفقیه*، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۶۳ ه ش
- (۳) _____، *ثواب الاعمال و عقاب الاعمال*، قم، شریف رضی، بی تا
- (۴) ابن منظور، محمد بن مکرم، *لسان العرب*، بیروت، دارالفکر، ۱۱۱۴ ه ق
- (۵) برازش، علی رضا، *تفسیر اهل بیت*، تهران، امیر کبیر، ۱۳۹۶ ه ش
- (۶) پسندیده، عباس، *هنر رضایت از زندگی*، قم، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۹ ه ش
- (۷) ثقفی تهرانی، محمد، *تفسیر روان جاوید*، تهران: انتشارات برهان، ۱۳۹۸ ق
- (۸) حسینی شاه عبدالعظیمی، حسین، *تفسیر اثنی عشری*، تهران، میقات، چاپ اول ۱۳۶۳ ه ش
- (۹) جرجانی، میر شریف، *تفسیر گارز*، تهران، شهید بهشتی، ۱۳۹۵ ه ش
- (۱۰) حر عاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعه*، قم، نشر موسسه آل البیت، بی تا
- (۱۱) دلشاد تهرانی، مصطفی، *درسنامه اخلاق خانوادگی*، تهران، دریا، ۱۳۹۴ ه ش
- (۱۲) دهخدا، علی اکبر، *لغت نامه دهخدا*، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه، ۱۳۷۱ ه ش.
- (۱۳) رفیعی محمدی، علی محمد، *نسیم عشق: عوامل تحکیم و تزلزل خانواده*، قم، رسول اعظم لاحیاء التراث، ۱۳۹۳ ه ش
- (۱۴) سلطان علی شاه، سلطان محمد بن حیدر، *تفسیر بیان السعاده فی مقامات العباد*، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۸ ه ش
- (۱۵) سالاری فر، محمدرضا، *خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی*، قم، سمت، ۱۳۹۷ ه ش
- (۱۶) ساروخانی، باقر، *مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده*، تهران، سروش، ۱۳۹۳ ه ش
- (۱۷) شریفی، احمد حسین، *همیشه بهار*، قم، معارف، ۱۳۹۲ ه ش
- (۱۸) شعیری، محمد بن محمد، *جامع الاخبار*، نجف اشرف، المطبعة الحیدریه، بی تا
- (۱۹) طاهری، حبیب الله، *در مسائل خانواده*، تهران، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۹۲ ه ش
- (۲۰) طبرسی، فضل بن حسن، *مجمع البیان*، تهران، ناصر خسرو، چاپ هشتم، ۱۳۸۴ ه ش

- (۲۱) عمید، حسن، **فرهنگ فارسی عمید**، تهران، امیر کبیر، چاپ سی و هشت، ۱۳۹۰ ه. ش.
- (۲۲) فاخری علیرضا، منتظری، محمد حسین، **اخلاق در خانواده**، تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، اداره آموزش های عقیدتی سیاسی، ۱۳۷۸ ه. ش
- (۲۳) فقیهی، علی نقی، **تربیت جنسی؛ مبانی، اصول و روشها از منظر قرآن و حدیث**، قم، مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۸۷ ه. ش
- (۲۴) قرائتی، محسن، **تفسیر نور**، تهران، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، چاپ یازدهم، ۱۳۸۳ ه. ش
- (۲۵) کلینی، محمد بن یعقوب، **کافی**، قم، دارالحدیث، بی تا
- (۲۶) گری، جان، **مردان مریخی زنان ونوسی**، علی پناهی، علی، تهران، نسل نواندیش، بی تا
- (۲۷) گروهی از مترجمان، **تفسیر جوامع الجامع**، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۷۴ ه. ش
- (۲۸) مظاهری، حسین، **خانواده در اسلام**، قم شفق، ۱۳۶۴ ه. ش
- (۲۹) معین، محمد، **فرهنگ معین**، تهران، زرین، چاپ سوم، ۱۳۸۶ ه. ش
- (۳۰) مسکویه، احمد بن محمد، **تهذیب اخلاق و تطهیر الاعراق**، سلجوقی، صلاح الدین، تهران، عرفان، ۱۳۹۴ ه. ش
- (۳۱) مصباح یزدی، محمد تقی، **فلسفه اخلاق**، بی جا، شرکت چاپ و نشر بین المللی، چاپ ششم، ۱۳۹۱ ه. ش
- (۳۲) _____، **اخلاق در قرآن**، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۳ ه. ش
- (۳۳) مکارم شیرازی، ناصر، **اخلاق در قرآن**، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، ۱۳۸۴ ه. ش
- (۳۴) _____، **یکصد و هشتاد پرسش و پاسخ**، قم، مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، بی تا
- (۳۵) _____، **تفسیر نمونه**، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چاپ اول، ۱۳۷۴ ه. ش.
- (۳۶) محمدی ری شهری، محمد، **تحکیم خانواده از دیدگاه قرآن و حدیث**، قم، دارالحدیث، ۱۳۸۷ ه. ش
- (۳۷) مجلسی، محمد باقر، **بحار الانوار**، تهران، دار الکتب الاسلامیه، بی تا

- ۳۸) مسعودی، عبدالهادی، *روابط اجتماعی از نگاه قرآن*، قم، چاپ و نشر دارالحدیث، بی تا
- ۳۹) نوری، حسین، *مستدرک الوسائل*، قم آل بیت، ۱۳۲۰ ه ق
- ۴۰) نمازی شاهرودی، علی، *مستدرک السفینه البحار*، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۱۸ ه ق
- ۴۱) ویسی، غلامرضا، *خانواده آسیب ها و راهکار ها*، قم، زمزم هدایت، ۱۳۹۴ ه ش